

Ірина Лукашевич-Крутник,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права і процесу
Західноукраїнського національного
університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9557-7886>

Лілія Паращук,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права і процесу
Західноукраїнського національного
університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2269-1626>

ПОНЯТТЯ «ЧЛЕНИ СІМ'Ї» ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Стаття присвячена дослідженню поняття «члени сім'ї» за законодавством України та ЄС. На підставі проведеного дослідження зроблено висновок, що в законодавстві України не закріплено єдиного підходу до поняття «члени сім'ї». У різних кодексах, законах, підзаконних актах, міжнародних договорах поняття «члени сім'ї» сформульовано залежно від сфери застосування нормативного акту.

В законодавстві ЄС та окремих держав-членів ЄС, як і в законодавстві України, єдиного поняття «члени сім'ї» не сформульовано. Наднаціональним законодавством ЄС до кола членів сім'ї віднесено «реєстрованих партнерів» та їх прямих нащадків. Втім норми директив ЄС мають рекомендаційний характер і викладені у диспозитивній формі, що дозволяє зберегти національні та релігійні цінності у розуміння «члени сім'ї» у законодавстві України.

Ключові слова: сім'я, члени сім'ї, підстави виникнення сім'ї, ознаки сім'ї, спільне проживання, спільний побут, взаємні права та обов'язки, законодавство ЄС, гармонізація національного законодавства, одностатеві шлюби, реєстровані партнери.

Lukasevych-Krutnyk I., Parashchuk L.

The concept of «members of the family» in the legislation of Ukraine and the European Union

In the conditions of the harmonization of the national legislation of Ukraine with the legislation of the European Union (hereinafter referred to as the EU), the study of key concepts that are used in certain branches of law or have an interdisciplinary nature acquires an urgent importance. One of these concepts is the concept of «family members», which is used not only in family law, but also in civil, housing, social security law, etc.

Clarification of clear and understandable criteria, which are the basis for granting a person the status of «family member» according to the norms of national legislation, will contribute to the transparency of its application in the realization by natural persons of the rights they have as family members. And the study of the concept of «family members» under the legislation of the EU and individual European countries will answer the question of whether it is necessary to implement the norms of European legislation into the current legislation of Ukraine in order to harmonize the understanding of this concept.

The purpose of the scientific article is to study the concept of «family members» in the conditions of harmonization of the national legislation of Ukraine with the legislation of the European Union.

The above study provides grounds for the conclusion that the legislation of Ukraine does not enshrine a single approach to the concept of «family members». As in the legislation of Ukraine, there is no single concept of «family members» in the legislation of the EU and individual EU countries. Supranational legislation of the EU includes «registered partners» and their direct descendants as family members. However, the norms of the EU directives have a recommendatory nature and are set out in a dispositive form, which allows preserving national and religious values in the understanding of «family members» in the legislation of Ukraine.

Keywords: *family, family members, grounds for the formation of a family, signs of a family, cohabitation, joint life, mutual rights and obligations, EU legislation, harmonization of national legislation, same-sex marriages, registered partners.*

Постановка проблеми. В умовах гармонізації національного законодавства України із законодавством Європейського Союзу (далі – ЄС) актуального значення набуває дослідження ключових понять, які застосовуються в окремих галузях права або ж носять міжгалузевий характер. Одним із таких понять є поняття «члени сім'ї», яке застосовується не лише в сімейному праві, але й цивільному, житловому, праві соціального забезпечення та ін.

З'ясування чітких та зрозумілих критеріїв, які лежать в основі наділення особи статусом «члена сім'ї» за нормами національного законодавства, сприятиме прозорості його застосування при реалізації фізичними особами прав, які вони мають як члени сім'ї. А вивчення поняття «члени сім'ї» за законодавством ЄС та окремих європейських країн дасть відповідь на запитання, чи потрібно імплементувати норми європейського законодавства у чинне законодавство України з метою узгодження розуміння цього поняття.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В доктрині приватного права поняття «члени сім'ї» неодноразово ставало предметом наукових досліджень як українських, так й закордонних науковців, серед яких З. В. Ромовська, В. А. Ватрас, В. О. Кожевнікова, Л. В. Красицька, В. І. Труба, Є. О. Харитонов, Я. М. Шевченко, Жоель Лонг, Мануела Налдіні та ін. Проте в умовах узгодження національного законодавства України із законодавством ЄС досліджуване поняття потребує додаткового аналізу крізь призму норм європейського законодавства. Тому зазначена тематика є цікавою не лише з теоретичної, але й з практичної точки зору.

Метою наукової статті є дослідження поняття «члени сім'ї» в умовах гармонізації національного законодавства України із законодавством ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. У нормах Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. (далі – СК України) термін «члени сім'ї» вжито 24 рази, хоча легальної дефініції цього поняття не закріплено [1]. Втім визначення досліджуваного поняття запропоновано у ряді інших законодавчих актів.

До кодифікованих актів, де визначено коло членів сім'ї, належить Житловий кодекс України від 30 червня 1983 р., який у ч. 2 ст. 64 до членів сім'ї наймача відносить «дружину наймача, їх дітей і батьків. Членами сім'ї наймача може бути визнано й інших осіб, якщо вони постійно проживають разом з наймачем і ведуть з ним спільне господарство» [2].

Окрім зазначеного кодифікованого акту, законодавець закріплює поняття «члени сім'ї» і в ряді інших законів України, де запропоновано різні підходи до його розуміння:

- члени сім'ї – чоловік або дружина репресованої особи, діти репресованої особи, у тому числі повнолітні або усиновлені, батьки, вітчим, мачуха репресованої особи, усиновлювач, опікун, піклувальник, а також інші родичі або особи, які на момент здійснення репресій проживали з репресованою особою однією сім'єю і були пов'язані спільним побутом (*Закон України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років»* від 17 квітня 1991 р.) [3];

- до членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни належать: батьки; один з подружжя, який не одружився вдруге, незалежно від того, виплачується йому пенсія чи ні; діти, які не мають (і не мали) своїх сімей; діти, які мають свої сім'ї, але стали особами з інвалідністю до досягнення повноліття; діти, обоє з батьків яких загинули або пропали безвісти; утриманці загиблого (померлого), яким у зв'язку з цим виплачується пенсія (*Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»* від 22 жовтня 1993 р.) [4];

- члени сім'ї: а) особа, яка перебуває у шлюбі із службовою особою, та діти зазначеного суб'єкта до досягнення ними повноліття – незалежно від спільного проживання із суб'єктом; б) будь-які особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки із службовою особою (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких не мають характеру сімейних), у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі (*Закон України «Про запобігання корупції»* від 14 жовтня 2014 р.) [5];

- члени сім'ї – чоловік/дружина або прирівняні до них особи, син, дочка, пасинок, падчерка, усиновлена особа, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, зять та невістка і прирівняні до них особи, батько, мати, вітчим, мачуха, усиновлювачі, опікуни чи піклувальники (*Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»* від 6 грудня 2019 р.) [6];

• до складу сім'ї включаються чоловік, дружина, рідні та усиновлені діти зазначених осіб віком до 18 років, а також діти, які навчаються за денною формою навчання у закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти (у тому числі у період між завершенням навчання в одному із зазначених навчальних закладів та вступом до іншого навчального закладу або у період між завершенням навчання за одним освітньо-кваліфікаційним рівнем та продовженням навчання за іншим, за умови що такий період не перевищує чотири місяці) до досягнення 23 років і не мають власних сімей; неодружені повнолітні діти, які визнані особами з інвалідністю з дитинства I та II групи або особами з інвалідністю I групи і проживають разом із батьками; непрацездатні батьки чоловіка та дружини, які проживають разом з ними і перебувають на їхньому утриманні у зв'язку з відсутністю власних доходів; особа, яка проживає разом з одинокою особою з інвалідністю I групи і доглядає за нею; жінка та чоловік, які проживають однією сім'єю та не перебувають у шлюбі, але мають спільних дітей. При цьому до складу сім'ї включаються незалежно від місця проживання (перебування) або реєстрації діти, які навчаються за денною формою навчання у закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти до досягнення 23 років і не мають власних сімей. До складу сім'ї не включаються особи, які перебувають на повному державному утриманні (Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» від 1 червня 2000 р.) [7] та ін.

Перелік законодавчих актів, де визначено коло членів сім'ї з врахуванням сфери застосування такого акту, можна продовжувати. Поняття «члени сім'ї» закріплюється навіть в нормах підзаконних актів. Наприклад, в Авіаційних правилах України «Правила повітряних перевезень та обслуговування пасажирів і багажу», затверджених наказом Державної авіаційної служби України від 26 листопада 2018 р. № 1239, зазначається, що «члени сім'ї - особи, які перебувають у шлюбі, батьки осіб, які перебувають у шлюбі, діти, у тому числі усиновлені, опікуни, баба, дід, рідні брати, сестри, онуки, утриманці, визнані згідно із законом» [8]. При цьому вказується, що «перелік осіб, що належать до членів сім'ї, може бути розширено у правилах авіаперевізника» [8].

Визначення поняття «члени сім'ї» закріплюється і в окремих міжнародних договорах. Наприклад, в Угоді між Кабінетом Міністрів України і Урядом Азербайджанської Республіки про здійснення оплачуваних видів трудової діяльності членами сімей співробітників дипломатичних представництв та консульських установ від 31 січня 2020 р. зазначається, що «члени сім'ї – особи, які спільно проживають та знаходяться на утриманні співробітника дипломатичного представництва або консульської установи держави, що направляє:

- а) чоловік або дружина відповідно до законодавства держави перебування;
- б) дитина, яка не перебуває у шлюбі, у віці до 21 року;
- в) дитина, яка не перебуває у шлюбі, у віці до 25 років, яка є студентом денної форми навчання вищого навчального закладу держави перебування;
- г) неодружена дитина будь-якого віку, яка перебуває на утриманні своїх батьків і має будь-які фізичні або розумові вади» [9].

Таким чином, в законодавстві України немає єдиного підходу до поняття «члени сім'ї». Фізичну особу може бути віднесено до кола членів сім'ї з врахуванням не лише основних підстав виникнення сім'ї (шлюб, кровне споріднення, усиновлення, а також на інші підстави, не заборонених законом і такі, що не суперечать моральним засадам суспільства) або відносин свояцтва, але й вікового цензу (наприклад, дитина у віці до 18, 21, 23, 25 року), соціального статусу (наприклад, студент), стану здоров'я (наприклад, фізичні або розумові вади, інвалідність), форми навчання (наприклад, лише денна форма навчання), сімейного стану (наприклад, один з подружжя, який не одружився вдруге; неодружена дитина), працездатності та ін. Одна і та ж фізична особа, перебуваючи у різних суспільних відносинах, згідно норм одного законодавчого акту може визнаватись членом сім'ї, а згідно іншого – ні, що, безумовно, може викликати проблеми у правозастосовчій практиці. Як влучно відзначає В. А. Ватрас, «у кожному конкретному випадку правозастосовнику доводиться з'ясувати, про які самі відносини йдеться, і вже потім вирішувати, належить певна особа до членів сім'ї чи ні» [10, с. 43].

У судовій практиці можна віднайти рішення Конституційного Суду України від 3 червня 1999 року у справі № 1-8/99 про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї». Відповідно до його мотивувальної частини «під членом сім'ї військовослужбовця, працівника міліції, особового складу державної пожежної охорони ... треба розуміти особу, що перебуває з суб'єктом права на пільги щодо оплати користування житлом і комунальними послугами у правовідносинах, природа яких визначається: кровними (родинними) зв'язками або шлюбними відносинами; постійним проживанням з військовослужбовцем, працівником мі-

ліції, особового складу державної пожежної охорони; веденням з ним спільного господарства. Такі ознаки (вимоги) застосовуються диференційовано при конкретному визначенні членів сім'ї, які мають право на названі пільги.

До кола членів сім'ї належать його (її) дружина (чоловік), їх діти і батьки. Членами сім'ї можуть бути визнані й інші особи за умов постійного проживання разом з суб'єктом права на пільги і ведення з ним спільного господарства, тобто не лише його (її) близькі родичі (рідні брати, сестри, онуки, дід, баба), але й інші родичі або особи, які не перебувають з військовослужбовцем, працівником міліції, особового складу державної пожежної охорони у безпосередніх родинних зв'язках (неповнорідні брати, сестри; зять, невістка; вітчим, мачуха; опікуни, піклувальники, пасинки, падчерки та інші)» [11].

Варто відзначити, що зазначене Рішення Конституційного Суду України було прийнято під час дії Кодексу про шлюб і сім'ю 1996 р., в нормах якого поняття сім'ї не було закріплено. Тому авторка СК України д.ю.н., проф. З. В. Ромовська неодноразово в юридичній літературі наголошувала на тому, що «Конституційний суд України помилився: закон не може визначати, хто є членом сім'ї певної особи, він може лише надавати чи не надавати окремим членам сім'ї певних прав та обов'язків» [12].

Найчастіше перелік членів сім'ї закріплюється в законодавчих актах з метою надання особі певного права. Втім віднесення особи до кола членів сім'ї може бути підставою і для ненадання певного права. Прикладом є норма п. 4 Порядку компенсації витрат на тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб від 19 березня 2022 р. № 333, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України, відповідно до якої «компенсація надається фізичним особам - громадянам України, які є власниками житла або їх представниками і безоплатно розміщують у своїх житлових приміщеннях внутрішньо переміщених осіб, крім осіб, з якими вони пов'язані родинними відносинами першого ступеня споріднення (батьки, чоловік або дружина, діти, зокрема усиновлені)» [13].

Втім, визначаючи коло членів сім'ї в тих чи інших відносинах, варто виходити із розуміння сім'ї, закріпленого в основному кодифікованому акті, який регулює сімейні відносини – СК України: «Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки» [1]. Власне наявність цих трьох фундаментальних ознак сім'ї у відносинах фізичних осіб є визначальним у розумінні того, чи є вони членами сім'ї.

Подібну точку зору знаходимо в постанові Верховного Суду від 31 березня 2020 р. у справі № 205/4245/17, де виснувано, що «законодавство не передбачає вичерпного переліку членів сім'ї та визначає критерії, за наявності яких особи складають сім'ю. Такими критеріями віднесення до кола членів однієї сім'ї є спільне проживання (за винятком можливості роздільного проживання подружжя з поважним причин і дитини з батьками), спільний побут і взаємні права й обов'язки осіб, які об'єдналися для спільного проживання» [14].

Аналіз чинного законодавства України та судової практики дає підстави для висновку, що до членів сім'ї можна віднести фізичних осіб, правовий зв'язок між якими виник внаслідок кровного споріднення, шлюбу, усиновлення, інших підстав, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства, які мають спільне проживання, спільний побут, взаємні права й обов'язки.

З огляду на євроінтеграційні процеси, пов'язані з рішучим наміром нашої держави стати частиною євроспільноти, та спричинену цим гармонізацію законодавства України із законодавством ЄС, виникає потреба звернутися до досвіду правового регулювання досліджуваного питання за законодавством ЄС та окремих європейських країн.

На рівні наднаціонального законодавства ЄС коло членів сім'ї закріплюється Директивою 2004/38/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 29 квітня 2004 року про право громадян Союзу та членів їхніх сімей вільно пересуватися та проживати на території держав-членів, яка вносить зміни до Регламенту (ЄЕС) № 1612/68 та скасовує Директиви 64/221/ЄЕС, 68/360/ЄЕС, 72/194/ЄЕС, 73/148/ЄЕС, 75/34/ЄЕС, 75/35/ЄЕС, 90/364/ЄЕС, 90/365/ЄЕС та 93/96/ЄЕС, відповідно ст. 2 якої до членів сім'ї відносяться: (а) другий з подружжя; (б) партнер, з яким громадянин Союзу уклав зареєстроване партнерство, на основі законодавства держави-члена, якщо законодавство приймаючої держави-члена розглядає зареєстроване партнерство як еквівалент шлюбу та відповідно до умов, викладених у відповідному законодавстві приймаючої держави-члена; (с) прямі нащадки, які не досягли 21 року або є утриманцями, а також нащадки подружжя або партнера, як визначено в пункті (б); (д) прямі родичі по висхідній лінії, які знаходяться на утриманні, а також родичі подружжя або партнера, як визначено в пункті (б) [15]. Зауважимо, що коло фізичних осіб, які є членами сім'ї, встановлене лише для цілей даної директиви. Отже, для цілей інших нормативних актів воно може змінюватись. І це можна простежити в Директиві Європейського Парламенту і Ради (ЄС)

2015/849 від 20 травня 2015 року про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму, про внесення змін до Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 648/2012 та про скасування Директиви Європейського Парламенту і Ради 2005/60/ЄС та Директиви Комісії 2006/70/ЄС, відповідно до якої коло осіб, що є членами сім'ї, значно вужчий: (а) чоловік або дружина політично значущої особи або особи, яка вважається еквівалентною чоловіку або дружині; (б) діти політично значущої особи та їхніх чоловіків або дружин або осіб, які вважаються еквівалентними чоловіку або дружині; (с) батьки політично значущої особи [16].

Вищезазначене дає підстави для висновку, що на рівні наднаціонального законодавства ЄС єдиного поняття «члени сім'ї» немає, воно формулюється переліком осіб залежно від сфери застосування цього акту.

У національному законодавством держав-членів ЄС поняття «члени сім'ї» також відрізняється. Так, в книзі четвертій «Сімейне право» Німецького цивільного уложення поняття сім'ї не закріплюється, натомість як члени сім'ї згадується досить вузьке коло: другий з подружжя, батьки та діти [17]. Подібно й Кодекс про родину та опіку Республіки Польща до членів сім'ї відносить лише подружжя, батьків та дітей [18]. Натомість ЦК Франції поняття сім'ї хоч і не формулює, проте членами природної сім'ї називає широке коло родичів до двоюрідних братів й сестер включно [19]. Законодавство Німеччини та Франції визнає одностатеві шлюби з 2017 та 2013 років відповідно, тому до членів сім'ї в цих країнах відносяться і особи, які перебувають в одностатевих шлюбах. Натомість в Польщі одностатеві шлюби не легалізовані.

Узгоджуючи норми європейського на національного законодавства, одним із важливих питань, яке повинна вирішити Україна на шляху євроінтеграції, є те, чи будуть легалізовані одностатеві шлюби. Варто зазначити, що Президент України, відповідаючи на петицію про легалізацію одностатевих шлюбів, що зібрала більше 25 000 підписів, зазначив, що згідно норм Конституції України, а саме статті 51, шлюб ґрунтується на вільній згоді чоловіка та жінки, а в умовах воєнного чи надзвичайного стану Конституція не може бути змінена [20]. На сьогодні в Верховній Раді України зареєстрований законопроект № 9103 «Про інститут реєстрованих партнерств» [21], прийняття якого легалізує одностатеві шлюби під іншою назвою. Втім далеко не усі країни-члени ЄС визнають одностатеві шлюби і, відповідно, відносять до кола членів сім'ї осіб, які вважаються еквівалентними чоловіку або дружині (реєстрованого партнера). За юридичною силою директиви ЄС мають рекомендаційний характер. Крім того, формулювання Директиви 2004/38/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 29 квітня 2004 р. «якщо законодавство приймаючої держави-члена розглядає зареєстроване партнерство як еквівалент шлюбу та відповідно до умов, викладених у відповідному законодавстві приймаючої держави-члена» надає країні можливість вкласти свої національні та релігійні цінності у розуміння «члени сім'ї» на законодавчому рівні. Тому, на нашу думку, узгодження національного законодавства України із наднаціональним законодавством ЄС не вимагає внесення до кола членів сім'ї за законодавством України так званих реєстрованих партнерів та їх дітей.

Мануела Налдіні та Жоель Лонг, проаналізувавши поняття сім'ї у ряді країн Європейського Союзу, також звертають увагу на те, що формальне визначення поняття «сім'я», «члени сім'ї», які містяться в Конституції, цивільному законодавстві чи для цілей перепису населення, не завжди відповідає соціальним правам, наданим особам як членам сім'ї [22, с. 101]. Науковці простежили залежність рівня соціальних прав від характеру сімейних відносин. Зокрема, на їх думку, більш захищеними є члени сімей, які мають традиційні форми, та члени сім'ї прямої лінії споріднення. І навпаки, зменшення соціальних прав як у законодавстві, так і в практиці отримання громадянства, а також в індивідуалізації соціальних прав, пов'язаних із членством у сім'ї, є більш очевидним для тих, хто перебуває у сімейних відносинах, які юридично не оформлені [22, с. 101]. Таку тенденцію можна прослідкувати і в національному законодавстві України. Адже більший соціальний захист мають другий з подружжя (чоловік або жінка), які перебувають в офіційно зареєстрованому шлюбі, а не у фактичних шлюбних відносинах.

Висновки. Наведене вище дослідження дає підстави для висновку, що в законодавстві України не закріплено єдиного підходу до поняття «члени сім'ї». У різних кодексах, законах, підзаконних актах, міжнародних договорах поняття «члени сім'ї» формулюється залежно від сфери застосування нормативного акту. До членів сім'ї можна віднести фізичних осіб, правовий зв'язок між якими виник внаслідок кровного споріднення, шлюбу, усиновлення, інших підстав, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства, які мають спільне проживання, спільний побут, взаємні права й обов'язки.

В законодавстві ЄС та окремих держав-членів ЄС, як і в законодавстві України, немає єдиного поняття «члени сім'ї». Наднаціональним законодавством ЄС до кола членів сім'ї віднесено «реєстрованих партнерів» та їх прямих нащадків. Втім норми директив ЄС мають рекомендаційний характер і викладені

у диспозитивній формі, що дозволяє зберегти національні та релігійні цінності у розуміння «члени сім'ї» у законодавстві України.

Список використаних джерел

1. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 01.12.2024).
2. Житловий кодекс України від 30 червня 1983 р. № 5464-X URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text> (дата звернення: 01.12.2024).
3. Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років: Закон України від 17 квітня 1991 р. № 962-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-12#Text> (дата звернення: 01.12.2024).
4. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22 жовтня 1993 р. № 3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 01.12.2024).
5. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 01.12.2024).
6. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 6 грудня 2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення: 01.12.2024).
7. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям: Закон України від 1 червня 2000 р. № 1768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14#Text> (дата звернення: 01.12.2024).
8. Авіаційні правила України «Правила повітряних перевезень та обслуговування пасажирів і багажу»: наказ Державної авіаційної служби України від 26 листопада 2018 року № 1239. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0141-19#Text> (дата звернення: 01.12.2024).
9. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Азербайджанської Республіки про здійснення оплачуваних видів трудової діяльності членами сімей співробітників дипломатичних представництв та консульських установ від 31 січня 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/031_002-20#Text (дата звернення: 01.12.2024).
10. Ваграс В. А. Правова характеристика джерел сімейного права, які регламентують поняття «члени сім'ї» та «сім'я». *Університетські наукові записки*. 2009. № 4. С. 39-43.
11. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Служби безпеки України, Державного комітету нафтової, газової та нафтопереробної промисловості України, Міністерства фінансів України щодо офіційного тлумачення положень пункту 6 статті 12 Закону України «Про соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей», частин четвертої і п'ятої статті 22 Закону України «Про міліцію» та частин шостої статті 22 Закону України «Про пожежну безпеку» (справа про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї» від 03 червня 1999 року № 1-8/99). URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/204858__204923 (дата звернення: 01.12.2024).
12. Ромовська З.В. КСУ помилився. Закон не може визначати, хто є членом сім'ї певної особи, він може лише надавати чи не надавати певних прав та обов'язків. *Advokat post* від 09.06.2024 р. URL: <https://advokatpost.com/ksu-pomylyvsia-zakon-ne-mozhe-vyznachaty-khto-ie-chlenom-sim-i-pevnoi-osobyvin-mozhe-lyshe-nadavaty-chy-ne-nadavaty-pevnykh-prav-ta-obov-iazkiv-avtoroka-simejnoho-kodeksu-gomovska/> (дата звернення: 01.12.2024).
13. Порядок компенсації витрат на тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 19 березня 2022 року № 333. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2022-p/find?text=%F7%EB%E5%ED#Text> (дата звернення: 06.07.2024).
14. Постанова Верховного Суду від 31 березня 2020 року у справі № 205/4245/17. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/88602105> (дата звернення: 01.12.2024).
15. Directive 2004/38/EC of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States amending Regulation (EEC) No 1612/68 and repealing Directives 64/221/EEC, 68/360/EEC, 72/194/EEC, 73/148/EEC, 75/34/EEC, 75/35/EEC, 90/364/EEC, 90/365/EEC and 93/96/EEC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32004L0038> (дата звернення: 01.12.2024).

16. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2015/849 від 20 травня 2015 року про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму, про внесення змін до Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 648/2012 та про скасування Директиви Європейського Парламенту і Ради 2005/60/ЄС та Директиви Комісії 2006/70/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_037-15#Text (дата звернення: 01.12.2024).
17. Bürgerliches Gesetzbuch. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/> (дата звернення: 01.12.2024).
18. Kodeks rodzinny i opiekuńczy z dnia 25 lutego 1964 r. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640090059/U/D19640059Lj.pdf> (дата звернення: 01.12.2024).
19. The Civil Code of the French. URL: https://www.napoleon-series.org/research/government/c_code.html (дата звернення: 01.12.2024).
20. Зеленський відповів на петицію про легалізацію одностатевих шлюбів в Україні. Радіо Свобода від 02 серпня 2022 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zelenskyi-odnostatevi-shliuby/31970927.html> (дата звернення: 01.12.2024).
21. Про інститут реєстрованих партнерств: Проєкт Закону України № 9103 від 13 березня 2023 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/cf0350e6-2052-41d4-b883-58341afa50bb> (дата звернення: 01.12.2024).
22. Manuela Naldini, Joëlle Long. Geographies of Families in The European Union: A Legal and Social Policy Analysis. *International Journal of Law Policy and the Family*. April 2017. № 31 (1): 94-113. URL: https://www.researchgate.net/publication/316880617_Geographies_of_Families_in_The_European_Union_A_Legal_and_Social_Policy_Analysis (дата звернення: 01.12.2024).

References

1. Simeinyi kodeks Ukrainy [Family Code of Ukraine] (2002, January 10). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> [in Ukrainian].
2. Zhytlovyyi kodeks Ukrainy [*Housing Code of Ukraine*] (1983, June 30). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text> [in Ukrainian].
3. Pro reabilitatsiiu zhertv represii komunistychnoho totalitarnoho rezhymu 1917-1991 rokiv: Zakon Ukrainy vid 17 kvitnia 1991 r. № 962-XII [*Law of Ukraine On rehabilitation of victims of repressions of the communist totalitarian regime of 1917-1991*] (1991, April 17). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-12#Text> [in Ukrainian].
4. Pro statusu veteraniv viiny, harantii yikh sotsialnoho zakhystu: Zakon Ukrainy vid 22 zhovtnia 1993 r. № 3551-XII [*Law of Ukraine On the status of war veterans, guarantees of their social protection*] (1993, October 22). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> [in Ukrainian].
5. Pro zapobihannia koruptsii: Zakon Ukrainy vid 14 zhovtnia 2014 r. № 1700-VII. [*Law of Ukraine On prevention of corruption*]. (2014, October 14). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> [in Ukrainian].
6. Pro zapobihannia ta protydiu lehalizatsii (vidmyvanniu) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom, finansuvanniu teroryzmu ta finansuvanniu rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyschennia: Zakon Ukrainy vid 6 hrudnia 2019 r. № 361-IX [*Law of Ukraine On the prevention and countermeasures against the legalization (laundering) of proceeds obtained through crime, the financing of terrorism, and the financing of the proliferation of weapons of mass destruction*] (2019, December 6). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> [in Ukrainian].
7. Pro derzhavnu sotsialnu dopomohu malozabezpechenym simiam: Zakon Ukrainy vid 1 chervnia 2000 r. № 1768-III [*Law of Ukraine On state social assistance to low-income families*] (2000, June 1.). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14#Text> [in Ukrainian].
8. Aviatsiini pravyla Ukrainy «Pravyla povitrianykh perevezen ta obsluhovuvannia pasazhyriv i bahazhu»: nakaz Derzhavnoi aviatsiinoi sluzhby Ukrainy vid 26 lystopada 2018 roku № 1239 [*Aviation rules of Ukraine «Rules of air transportation and passenger and baggage service»: order of the State Aviation Service of Ukraine*] (2018, November 26). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0141-19#Text> [in Ukrainian].
9. Uhoda mizh Kabinetom Ministriv Ukrainy i Uriadom Azerbaidzhanskoi Respubliki pro zdiisnennia oplachuvanykh vydiv trudovoi diialnosti chlenamy simey spivrobotnykiv dyplomatychnykh predstavnytstv ta konsulskykh ustanov vid 31 sichnia 2020 r. [*Agreement between the Cabinet of Ministers of Ukraine and the Government of the Republic of Azerbaijan on paid employment by family members of employees of*

- diplomatic missions and consular institutions*]. (2020, January 31). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/031_002-20#Text [in Ukrainian].
10. Vattras, V. A. (2009). Pravova kharakterystyka dzherel simeinoho prava, yaki rehlamentuiut poniattia «chleny simi» ta «simia» [Legal characteristics of sources of family law that regulate the concepts of «family members» and «family»]. *Universytetski naukovi zapysky – University scientific notes*, 4, 39-43 [in Ukrainian].
 11. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam Sluzhby bezpeky Ukrainy, Derzhavnogo komitetu naftovoi, hazovoi ta naftererobnoi promyslovosti Ukrainy, Ministerstva finansiv Ukrainy shchodo ofitsiinoho tлумachennia polozhen punktu 6 statti 12 Zakonu Ukrainy «Pro sotsialnyi zakhyst viiskovosluzhbovtziv ta chleniv yikh simei», chastyn chetvortoї i piatoї statti 22 Zakonu Ukrainy «Pro militsiiu» ta chastyn shostoї statti 22 Zakonu Ukrainy «Pro pozhezhnu bezpeku» (sprava pro ofitsiine tлумachennia termina «chlen simi» vid 03 chervnia 1999 roku № 1-8/99). [The decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case based on the constitutional submission of the Security Service of Ukraine, the State Committee of the Oil, Gas and Oil Refining Industry of Ukraine, the Ministry of Finance of Ukraine regarding the official interpretation of the provisions of paragraph 6 of Article 12 of the Law of Ukraine «On Social Protection of Servicemen and Members of Their Families», part fourth and fifth Article 22 of the Law of Ukraine «On the Police» and parts of the sixth Article 22 of the Law of Ukraine «On Fire Safety» (case on the official interpretation of the term «family member» № 1-8/99) (1999, June 3). Retrieved from https://zakononline.com.ua/documents/show/204858__204923 [in Ukrainian].
 12. Romovska, Z. V. (2024). KSU pomylyvsia. Zakon ne mozhe vyznachaty, khto ye chlenom simi pevnoi osoby, vin mozhe lyshe nadavaty chy ne nadavaty pevnykh prav ta obov'iazkiv. [The Constitutional Court of Ukraine was wrong. The law cannot determine who is a family member of a particular person, it can only grant or withhold certain rights and obligations]. *Advokat post – Advocate post* (2024, June 9). Retrieved from <https://advokatpost.com/ksu-pomylyvsia-zakon-ne-mozhe-vyznachaty-khto-ie-chlenom-sim-i-pevnoi-osoby-vin-mozhe-lyshe-nadavaty-chy-ne-nadavaty-pevnykh-prav-ta-obov-iazkiv-avtorka-simejnoho-kodeksu-romovska/> [in Ukrainian].
 13. Poriadok kompensatsii vytrat na tymchasove rozmishchennia (perebuvannia) vnutrishno peremishchenykh osib, zatverdzhenyi postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 19 bereznia 2022 roku № 333 [*The procedure for compensating the costs of temporary accommodation (stay) of internally displaced persons, approved by Resolution № 333 of the Cabinet of Ministers of Ukraine*]. (2022, March 19). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2022-п/find?text=%F7%EB%E5%ED#Text> [in Ukrainian].
 14. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 31 bereznia 2020 roku u spravi № 205/4245/17 [*Resolution of the Supreme Court dated March 31, 2020 in case № 205/4245/17*]. Retrieved from <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/88602105> [in Ukrainian].
 15. Directive 2004/38/EC of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States amending Regulation (EEC) No 1612/68 and repealing Directives 64/221/EEC, 68/360/EEC, 72/194/EEC, 73/148/EEC, 75/34/EEC, 75/35/EEC, 90/364/EEC, 90/365/EEC and 93/96/EEC. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32004L0038> [in English].
 16. Dyrektyva Yevropeiskoho Parlamentu i Rady (YeS) 2015/849 vid 20 travnia 2015 roku pro zapobihannia vykorystanniu finansovoi systemy dlia tsilei vidmyvannia hroshei abo finansuvannia teroryzmu, pro vnesennia zmin do Rehlamentu Yevropeiskoho Parlamentu i Rady (YeS) № 648/2012 ta pro skasuvannia Dyrektyvy Yevropeiskoho Parlamentu i Rady 2005/60/YeS ta Dyrektyvy Komisii 2006/70/YeS. [Directive of the European Parliament and Council (EU) 2015/849 of May 20, 2015 on preventing the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, on amending Regulation of the European Parliament and Council (EU) № 648/2012 and repealing Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council and Commission Directive 2006/70/EC]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_037-15#Text [in Ukrainian].
 17. Bürgerliches Gesetzbuch. Retrieved from <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/> [in German].
 18. Kodeks rodzinny i opiekuńczy z dnia 25 lutego 1964 r. Retrieved from <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640090059/U/D19640059Lj.pdf> [in Polish].
 19. The Civil Code of the French. Retrieved from https://www.napoleon-series.org/research/government/c_code.html [in English].
 20. Zelenskyi vidpoviv na petytsiiu pro lehalizatsiiu odnostatevykh shliubiv v Ukraini [Zelensky responded to the petition on the legalization of same-sex marriages in Ukraine.]. *Radio Svoboda – Radio Svoboda*. (2022,

- August 2). Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zelenskyi-odnostatevi-shliuby/31970927.html> [in Ukrainian].
21. Pro instytut reiestrovanykh partnerstv: Proiekt Zakonu Ukrainy № 9103 vid 13 bereznia 2023 r. [*About the Institute of Registered Partnerships: Draft Law of Ukraine № 9103*]. (2023, March 13). Retrieved from <https://itd.rada.gov.ua/cf0350e6-2052-41d4-b883-58341afa50bb> [in Ukrainian].
 22. Manuela Naldini, Joëlle Long. Geographies of Families in The European Union: A Legal and Social Policy Analysis. *International Journal of Law Policy and the Family*. April 2017. № 31 (1): 94-113. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/316880617_Geographies_of_Families_in_The_European_Union_A_Legal_and_Social_Policy_Analysis [in English].

Стаття надійшла до редакції 15.12.2024